

WITTGENSTEIN'İN DÜNYASININ SINIRLARINA ÇAĞDAŞ DİLBİLİM PENCERESİNDEN BAKIŞ

VIEWING THE LIMITS OF WITTGENSTEIN'S WORLD FROM A CONTEMPORARY LINGUIST
WINDOW

Ekin AKTÜRK*

Öz

Ludwig Wittgenstein 20. yüzyıla damgasını vuran felsefede ve mantıkta çığır açmış bir filozoftur. Wittgenstein'ı belli bir alana standart bir felsefe kalıbına sığdırmak mümkün gözükmemektedir. Dil felsefesi alanında büyük ses getiren Tractatus Logico-Philosophicus onun dil, zihin, mantık ve sözcelem kuramlarını okumaya ışık tutan en büyük feneridir. Wittgenstein'in ünlü sözü; 'Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır.' bahsi geçen eseri Tractatus'un temel nüvesi durumundadır. Dil, söz, mantık, felsefe ve matematiğin 'gizemi' onun eserlerinin temeli ve araştırmacıların da çözmeye uğraştığı en derin sorunsaldır. Gizem denizi, onun düşünce yapısının ikiye bölünmüş sayfalarını ortadan birleştiren bir bağlayıcı unsur olarak karşımızda durmaktadır. Kendi inşa ettiği fikir duvarlarını yine kendi eliyle tuttuğu başka bir fikrin balyozuyla yıkmayı başaran çağının çok önemli bir düşünürü olan Wittgenstein, çağdaş ve sonraki dönemlerde yetişen dilbilimci ve düşünürlerin ufkuna yeni ışık hatları çizmeyi başaran kozmogonik ve harmansal bir dizgenin fikirsel anahtarındır. Bu çalışmada Wittgenstein'in dil felsefesine çağdaş dilbilim penceresinden bakılarak onun açtığı ufuk çizgileriyle bağdaşık noktaları olan dilbilimci kuram ve metodlarıyla incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dilbilim, Dil Felsefesi, Wittgenstein

Abstract

Ludwig Wittgenstein is a philosopher, revolutionized the philosophy and logic that left its mark on the 20th century. It doesn't seem possible to fit Wittgenstein to a standard philosophy pattern in a certain area. Tractatus Logico-Philosophicus, has made a tremendous impact in the field of language philosophy, is his greatest lantern that sheds light on reading theories of language, mind, logic and utterance. His thought is 'the limits of my language are the limits of my world.', is the basis of the Tractatus. Mystery in the fields of language, words, logic, philosophy and mathematics is the main problematic in his works that researches are trying to solve, is the sea of his divided thought structure. It's the important philosophical key of its age that can tear down its own walls with his own hand which carries the sledgehammer of his own idea. In this study linguistic theories and contemporary linguists compatible with Wittgenstein were examined.

Keywords: Linguistics, Philosophy of Language, Wittgenstein

GİRİŞ

Ludwig Wittgenstein, 20. yüzyılın bilim, entelektüel dünya, kültür, felsefe, mantık ve dilbilim sahalarında ismini bir büst halinde gösteren çağının en ünlü düşünürlerinden biridir. Zihninin, sıradan bir insan düşüncesinden oldukça farklı olması ve bunlara ilave olarak yaşantısı ve ideolojiler üstü karakteri, geldiği aile ve seçtiği farklı sınıfsal yaşam düzeyleri onun bilimsel kimliğini daima beslemiş ve kendine özgü eşsiz gizemli dünyası onu kalıplar dışı bırakıp herkesten ayrı bir noktaya taşımasına sebep olmuştur. Bu nedenle Wittgenstein, gösterdiği benzersiz düşünüş tarzıyla daima kendine ayrı bir yer bulmuş, herkesten farklılıklarıyla sıyrılmayı başarmıştır. Onu, çağında kapladığı eşsiz yer ve şöhretiyle belli sınıflamalara tabi tutmanın güçlüğü de böylelikle aydınlatılmış olur. Onu, standartlara sokmanın güçlüğü, farklı zihinsel dünyası, sıra dışı düşünüş tarzı, felsefi önerilerinin gelenekselci tarzı ve bütün bunlara artı olarak bunları deneysel bir tarzda sunuş biçiminden kaynaklanmaktadır (Sluga, 2002, s.16). Wittgenstein'in şöhreti felsefeye karmaşık dehlizlerden ulaşmaya çalışmasıyla daha da büyümüş ve düşünürlerin onu dahil etmeye çalıştığı standart kalıplar oldukça kutuplaşmış gibi görünmektedir: Kimileri onu, Frege, Russel, Moore, Viyana çevresi, Oxford Dil Felsefesi ve bütünüyle felsefedeki çözümleyici perspektifle örtüştürürken, kimileri ise Schopenhauer, Kierkegaard, Derrida veya Avangard Sanat ile hatta Zen Budizmi ile aynı perspektife sokmaya çalışmışlardır (Sluga, 2002, s.15).

1. Wittgenstein ve Dil Felsefesi

Ludwig Wittgenstein, Avusturya'nın en zengin kişilerinden olan Karl Wittgenstein'in en küçük oğlu olarak, 1889 yılında Viyana'da dünyaya gelmiştir. Yakın nesiller öncesinde Hristiyanlığı seçen, Yahudi kökenli bir aileden gelmektedir. Demir, çelik fabrikalarının sahibi, şöhretli ve zengin babasının izinden gitmesi beklenen Wittgenstein, isyankar ve asi ruhunu daha genç yıllarında ortaya koyarak maddi manevi pek çok alanda ailesinden çok farklı kulvarlar seçerek hayatına devam etmiştir. Bu tutumu onun bilim, felsefe ve kültür alanındaki büyük şöhretinin temel basamağını oluşturmuştur (Sluga, 2002, s. 12).

Wittgenstein, XX. yüzyıl felsefesinin en marjinal en çapraşık ve kompleksin sentezi niteliğindeki filozoflarından biridir. Tutuculuğu ve aristokratlığı bir potada eritmeyi başarmış bir düşünüş tarzını simgeler. Wittgenstein'in temsil ettiği dönemi inceleyen bilim insanları tarafından birer yıl arayla aynı okulda eğitim aldığı çağın en büyük dikatörü olan Adolf Hitler ile kıyaslanması, hayatının tarihsel bağlamda etkilendiği tüm durumların yarattığı felsefi görüşün temelini oluşturmada büyük etkisi vardır. Hayatını ve felsefesini şekillendiren ünlü Viyana figürleri arasında Johannes Brahms, Gustav Mahler, Karl Kraus, Sigmund Freud, Adolf

Loos, Gustav Klimt, ve Oskar Kokoschka gibi ünlü figürleri, Freud, Weininger Kraus ve Mauther, Arthur Schopenhauer'ı saymak mümkün olabilir (Sluga, 2002, s.13).

Wittgenstein'in entelektüel geçmişini Viyana ve İngiltere (Cambridge) entellektüalizmi olarak iki ana çatıda incelemek yerinde olacaktır. Wittgenstein'ı XX. yüzyıl İngilteresi'nin ve Cambridge entellektüalizmi ile de değerlendirmek gerekir. Bu dönemde Wittgenstein'ı etkileyen en önemli figürlerin başında Bertrand Russel gelmektedir. Russel, Wittgenstein, söz konusu olduğunda şüphesiz en etkili kişilerin başında gelir. Bir diğer etkili figür Frege'dir. Frege ve Russel varoluş ve evrensellik anlam ve temsil fikirleri üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli görürler. Adların, yüklemelerin, tümcelerin ve mantıksal bağlayıcıların işlevlerini ve önermelerin açık ve gerçek mantıksal yapıları arasındaki ayrımı incelemiştirler. Wittgenstein, Tractatus'un önsözünde de Frege ve Russel'in yazılarına teşekkür ederek ayrı düşüğü ve katıldığı noktaları belirterek onları gerektiğinde açıkça eleştirmekten geri kalmamıştır. Bu yönüyle bircilik anlayışından beslenen Wittgenstein, bireysel yönünü de açıkça ve özgürce ortaya koymuştur (Sluga, 2002, s.14).

Çözümleyici felsefe akımının başlangıcı Wittgenstein'in Frege ve Russel ile kurduğu yakınlıktan temellenmiştir. XX. yüzyıl İngiliz felsefesi akımlarının en önemlilerinden olan çözümleyici felsefe işte bu bağlamda köklenmeye başlamıştır. 1879'da Frege'nin mantık ve felsefe yazıları, Wittgenstein'in Tractatus'u bu bağlamda oluşmuştur. Bu üç ismin her biri de çözümleyici geleneğe göre kendi eserleriyle katkıda bulunmuşlardır. Frege, çözümleyici yaklaşıma bilgi kuramsal yaklaşırken, Neo- Kantçı düşünceler, bilginin temel yapısı hakkında fikirler sunarken; Russel daha çok yaratılışla ilgili ve varoluşsallıkla ilgili konulara eğilim göstermiştir. Wittgenstein, Frege ve Russel'in bu bilimsel dirsek temasları sayesinde Avrupadaki bireyselci ayrışimsal felsefi çözümler yerine İngiliz, Alman ve Avusturya entellektüalizminin birleşiminde ortaya çıkan bir sentez ile 'çözümleyici felsefe' dönemine girilmiş oldu (Sluga, 2002, s. 15).

Wittgenstein'in felsefesinde geçirdiği aşamalar şüphesiz onun eserlerine ve eserlerinde ortaya koyduğu görüş ve önermelerine de yansımıştır. Bu durum onun eserlerinde yol ayrımı gibi kendini hissettiren virajlar şeklinde belirlemiştir. Tractatus, Mavi Kitap, Kahverengi Kitap ve Felsefi Soruşturmalar adlı eserlerinde bu geçiş serüvenini gözlemlemek gayet mümkündür. Tractatus'un birincil basamağının tamamlanmadığı fikrinden hareketle o döneme ait vermiş olduğu iki dersin notları; mantıksal biçim hakkında denemeler ve etik üzerine dersler öğrencilerine dikte etmek suretiyle yazdırdığı iki önemli eser olarak karşımıza çıkmıştır. Bunlar Mavi Kitap ve Kahverengi Kitap'tır (Wittgenstein, 1934, s.29). Mavi Kitap Wittgenstein'in

Cambridge döneminde öğrencilerine dikte etmek suretiyle yazdırdığı ve ilk kez 'dil oyunları' kavramından bahsettiği eseridir (Wittgenstein, 1934, s. 9). Wittgenstein'in Russel'ci deneycilik anlayışından aldığı etkilerden hareketle felsefeyi büyük bir araştırma sahası olarak değerlendirmektedir. Bu öngörüden yola çıkarak dilin zorunlu bir biçimi olmadığı görüşünü savunmak için yola çıktığı 'dil oyunları' kavramıyla çağdaş dil felsefesine farklı bir soluk kazandırmıştır. Mavi Kitap'ın bir nüshasını bu yola çıkarken feyz aldığı zaman zaman eleştirmekten de geri kalmadığı Russel'a göndermiştir (Wittgenstein, 2007, s. 9). Wittgenstein Mavi Kitap'ta farklı dil biçimlerinden söz etmektedir. 'Dil oyunları' kavramının yerini bazı yerlerde farklı 'dil biçimleri' kavramıyla karşılamıştır. Mavi Kitap'ta dil oyunları ve notasyonlardan bahsetmiştir. 'Anlama' ve 'açıklama' kavramları arasındaki bağıntıdan söz etmektedir. Wittgenstein'a göre konuşma ve anlama birbirini doğruca karşılamak zorunda değildir. Anlayabildiğimiz her şeyi konuşabilmemizin mümkün olmadığını dile getirmektedir. Kahverengi Kitap'a göre ise anlama ve açıklamadan da evvel dil oyununu öğrenmek gereklidir (Wittgenstein, 2007, s. 12). Kahverengi Kitap'ta dil oyunları kavramından 'iletişim sistemleri' olarak da söz eden Wittgenstein'a göre bir çocuğun konuşup konuşmadığını anlamakla, o çocuğun ana dilini ya da herhangi bir dili bilip bilmediğini bilmek, o çocuğun konuşabilme yetisine sahip olup olmadığı hakkında yeterli bir bilgi değildir (Wittgenstein, 2007, s. 12). Wittgenstein'ın Tractatus'ta itici bir güç rolü oynayan 'etik' kaygısı ön plana çıkmıştır. Tractatus'ta felsefe yapmayı öngörmeden kestirip atmaya çalışan bir filozof olarak 'gizem' hakkında yani metafizik hakkında konuşulmamalı fikri yine Tractatus'ta mistik ve metafizik varlığını hissettiren Frege'ci bakış açısını yitirmediğini de hatırlatan önermelerle örülüdür. Frege ve Russel'dan fikren ayrı düştüğü noktalar olduğunda bunları açıkça eleştirmiş ancak yine de onlardan aldığı feyzden kopmamıştır. Zira, Wittgenstein, Frege ve Russel'dan beslenen çözümleyici felsefe akımı bu üçlünün etkileşimiyle harmanlanmıştır (Sluga, 2002, s.15). Tractatus'ta başladığı kendi ortaya koyduğu felsefi varsayımlarıyla içten içe çatışma bu eserin sonunda onu felsefeyi bırakma fikrine kadar sürükledikten sonra Felsefi Soruşturmalar'la birlikte Tractatus'ta başladığı dil görüşünün kişisel, deneyimsel dille ilgili öncelikler verdiği farklı perspektiflerle ördüğü projesiyle tamamlamaya çalışmıştır. Tractatus, mantık, estetik ve etik temelli bir bilim arayışının timsalidir. Frege, Russel ve Tractatus'ta Wittgenstein dilin, mantık, matematik ve bilim ile ilişkisine daha yakın eğilirken Tractatus bittikten sonra Felsefi Soruşturmalar'da dilin öncelikle bir iletişim aracı olarak değerlendirildiği, gündelik dilin özelliklerine ve bu özelliklerin kesin olarak belirlenmiş kuralları izlemediği olgusuna eğilmiştir (Sluga, 2022, s. 21). Tractatus'ta tek bir mantık ve anlam çemberine ait dilin aynı temel mantığa göre yapıldığı ve bu surette metafiziğe daha yaklaştığı görülür. Felsefi Soruşturmalar'da ise

bu görüşün zıddı olarak metafiziğin düşünürü çıkmaza soktuğu görüşü vardır. Wittgenstein'in, Felsefi Soruşturmalar'da, Tractatus'ta ortaya koyduğu önermelerden, resim kuramından ve dil-anlam ilişkisi hakkındaki fikirlerinden vazgeçtiği bunun yerine de 'dil oyunları' kavramına yoğunlaştığı görülür. Felsefi Soruşturmalar'da Tractatus'ta söylediği her şeyden farklı düşündüğü gözlemlenebilir. Monizm ve özel dil gibi kavramları artık terk ettiği görülür. Hem Felsefi Soruşturmalar'da hem Mavi Kitap'ta, bireysel deneyime dayanan dil ile somut olarak kullanılan gündelik dili iki farklı mercekten incelediği gerçeği gözlemlenebilmektedir. Russel'in deneyiciliğini bırakmamış olsa da Tractatus'ta bunu eleştirmiş olan Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar ile yeniden deneyimin diline bireysel tecrübeye eğilmiştir. Felsefi Soruşturmalar adlı yapıtında -her ne kadar bu eseri tam olarak bitiremese de-anlam, kavram ve dilin doğası üzerine mantık temeline oturtulmuş dilin işleyişi üzerine kişisel deneyim ve içinde bulunulan gerçek dünya ile ilişkiyi de göz önünde tuttuğu ve yeterli bir kural ve tutarlılık ortaya çıkarma çabası dikkati çekmektedir. Tractatus'ta yaptığını yaparak bu eserinde de kendi kurduğu savı yine kendi yıkar. Tractatus'taki görüşlerinden farklı görüşleri olduğu dikkati çekmektedir.

Wittgenstein, Tractatus'ta tamamlamadığını düşündüğü dil felsefesini neredeyse tamamen vazgeçtiği savların temeline inşa ettiği Felsefi Soruşturmalar eserinde en baştan tasarladı. Mavi Kitap ve Kahverengi Kitap her ne kadar ders notlarından ibaret gibi görünse de Wittgenstein'in felsefesinin ikincil önemli basamağı olan Felsefi Soruşturmalar'a destek ve öncü olmuş çok önemli kaynaklardır. Wittgenstein'in kendi felsefesine kendi şüpheli yaklaşımıyla (septik) yıkıp baştan kurduğu bakış açıları onu düşünürler arasında 'çifte devrim' yapmış bir düşünür olarak karşımıza çıkarmaktadır. Wittgenstein'in Tractatus dönemindeki bakış açısı mantığa dayalı çözümlenme, Felsefi Soruşturmalar dönemindeki bakış açısı ise dil ve anlam arasındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak dil-çözümleyici bir perspektif olarak karşımıza çıkmaktadır (Soykan, 2002, s.40).

Tablo 1. Wittgenstein'in Tractatus ve Felsefi Soruşturmalar eserlerindeki farklı görüşlerinin karşılaştırılması

Tractatus Dönemi (Birinci Dönem)	Felsefi Soruşturmalar (İkinci Dönem)
İdeal dil; ideal dil ve gerçek dünya uyumu	Sözün anlamı esas sorunsaldır.
Dil-dilin kullanıldığı gerçek dünya uygunluğu metafizik bir konudur.	Metafizik bakış açısından vaz geçmiştir.
Dilin en temel nüvesi sözcüktür.	Dilde dilin en temel ögesi olan cümleleri oluşturan sözcükleri

1 nolu tablonun devamıdır

	yalın yada birleşik şeklinde ayrıma tabi tutmak anlamsızdır.
Dilim, bir tek bana özeldir, dilim benim dünyamın sınırlarını tayin eder.	Özel dil diye bir kavramdan söz edilemez bu imkansızdır zira dil, ortak kullanıma uygun bir araçtır.
Mantıksal çözümleme esastır.	Dilbilgisel çözümleme esastır.

Kaynak: Soykan, 2022, s. 40.

Wittgenstein'in dil felsefesinin iki ayrı dönemde incelenmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Birinci dönemde ideal dil (Tractatus) ikinci dönemde (Felsefi Soruşturmalar) ise sözün anlamı yani onun 'kullanımı' esas unsurlar olarak dikkati çekmektedir. Bu kullanım ise Chomsky'nin üretici dönüşümlü dil bilimindeki dilin bir performans olduğu olgusunu çağrıştırmaktadır. Bu durumda performansa dayalı dilin edimi Wittgenstein'in felsefesinin ikinci döneminde ele aldığı gibi bu kullanımın kültürel unsurlarla açık etkileşim içinde olduğu gerçeğini doğurmaktadır. Buna göre Chomsky ile ortak bir kümede kesişebilecek şu evrensel teori ortaya çıkmaktadır: ' Dil kullanıcılarının söz varlığında ne varsa kültüründe o; kültüründe ne varsa dilinin söz varlığında o vardır'. Bu teoriye göre nesne dünyanın yalın yapı taşıdır. Nesneye dil yönünde karşılık gelen dilin en yalın ögesidir. En yalın olan bu öge de nesneye verilen addır. Bu noktada Wittgenstein'in nesnelere verilen adlar konusunda ulaştığı sonuçta bir gizem hususu gündeme gelir. Gizem demek nesnelere verilen adların tıpkı Saussure'ün göstergebiliminde olduğu gibi göstergelere verilen adların nedensiz oluşu kavramıyla örtüşmektedir. Bu noktada Wittgenstein'a göre nesnelere verilen ilkcil adlar Tanrı'ya içkindir bu tözler nedensizdir açıklanamaz ve açıklanamayan hakkında susmak en mantıklı çıkarım olarak neticede karışımıza çıkmaktadır (Wittgenstein, 2013, s.173). Wittgenstein'in dil felsefesinin birincil temel perspektifini oluşturan monizm üzerindeki eğilimi neticesinde tanrısal bir gizeme sahip olan dil yalnızca hakkında konuşabildiklerimizle sınırlı şekildedir. Adların ilk ortaya çıkışı da tanrısal bir perspektifle değerlendirilmiştir. İşte ikincil basamak bu noktada birincil olandan ayrılıyor dilin kullanımı, anlamlılığı, kültürel yapısı, dil oyunları gibi konular ise Felsefi Soruşturmalar'da karşımıza çıkacak olan boyutu ifade etmektedir. Aynı şekilde Palmer'in isimlendirme teorisi de bu noktada Wittgenstein ile kesişir. Palmer'in Saussure'ün yapısalcılığından ayrıldığı temel noktalardan biri aslında Wittgenstein'in Tractatus'ta ortaya koyduğu fikirlerine yakındır. Palmer'e göre dünyada göstergelere tek tek verilen adların anlamını bireysel performans bazında incelemek yerine onların üst kurmacasal dünyada hangi kavramların gösterileni olabileceğini araştırmak gereklidir. Bu noktada susmayı tercih eden Wittgenstein'in zıddına Palmer, soyut kavramların ait olduğu dünyalardaki gösteren

ve gösterilen ilişkisini araştırmak ve bunları tümcedeki bağlama göre kazandığı anlamlara göre araştırmak daha yerinde ve gerekli bir semantik tutum olarak karşımıza çıkmaktadır (Wittgenstein, 2013, s.173) (Palmer, 2010, s. 28). Saussure'ün yapısalcılığında karşımıza çıkan gösteren gösterilen ve gösterge bağıntısı, Wittgenstein felsefesinde dikkati çeken ortak araştırmalarla birlikte çağın pek çok düşünür ve dilbilimcisine ışık tutmuş gibi görünmektedir. Örneğin, Ullman'da bunların karşılığı ad/isim ve anlam bağıntısı olarak karşımıza çıkacaktır. Chomsky'nin Dil ve Zihin adlı eserinin altıncı ve son bölümünde de değindiği gibi bu bağlamda dilbilim ve felsefe araştırmaları semantik kökenlerde mutlaka kesişim kümelerinde buluşmaktadır (Chomsky, 2011, s.247).

Wittgenstein'in nesnelere verilen adlar konusunda Tractatus'ta yer alan görüşlerinin aksine Felsefi Soruşturmalar'da daha farklı bir perspektifte olduğunu görmekteyiz:

Biz şeyleri adlandırır sonra da onlar hakkında konuşuruz: Konuşmada onlara başvururuz. Sanki daha sonra ne yaptığımız salt adlandırma edimiyle verilmiş gibidir. Sanki bir şey hakkında konuşma denilen yalnızca tek bir şey varmış gibi. Oysa aslında biz tümcelerimizle çok çeşitli şeyler yaparız. Tamamen farklı işlevleriyle birlikte yalnızca ünlemleri düşünün. Sus!, Def ol!, Aaa!, İmdat!, Güzel!, Hayır! Hala bu sözcüklere 'nesnelere adları' deme eğiliminde misiniz? (Wittgenstein, 2006, s.26).

XX. yüzyılın en büyük düşünürlerinden olan Wittgenstein'in felsefesi iki döneme ayrılarak incelenebilir. Wittgenstein'in çağın ilerisinde olan görüş ve düşünceleri bazen marjinalitenin de ötesine gidebilen kimi zamansa birciliği yani monizm anlayışının çerçevesini çizen ancak gerek bundan bir asır önce gerekse günümüzde 'çifte devrim' olarak nitelendirilen birbirinden farklı iki ayrı düşünsel devrimin mimari işçisi olarak nitelendirilebilir.

Birinci dönem önermelerin yer aldığı ve Wittgenstein'in sağlığında basılan tek kitabı Tractatus Logico-Philosophicus'tur. Bu kaynağı Philosophische Untersuchungen (Felsefi Soruşturmalar) izlerken Das Blaue Buch yine dil hakkındaki önermelerinin yer aldığı ders notlarının birleştirilmiş olması niteliğindeki diğer eserleri olarak sayılabilir.

Wittgenstein, dil, düşünce, felsefe, mantık ve matematik üzerine araştırmalar yapmış olan bir düşünürdür. Çözümleyici mantık ve felsefenin kilit taşlarından biri olan Wittgenstein, dilin ve dilin doğasının araştırılmasının da sadece dilbilim değil felsefenin de araştırma sorunsallarından biri olduğunun kanıtıdır. Bu kanıtın ilk ve elimize ulaşan en önemli birincil kaynağı ise dilin doğası ve gizemi üzerindeki önermelerle örülü olan Tractatus Logico-Philosophicus'tur. Bu nedenle çalışmamızın temelini oluşturan bu eser ve çağdaş dilbilimcilerin dilin doğası hakkındaki önermeleri bu temel eser üzerinden karşılaştırılarak dilin doğasının hem felsefe hem dilbilimin ortak araştırma konularından olduğu ortaya çıkarılmış olacaktır.

Wittgenstein'in Tractatus'tan başlayarak dil felsefesi hakkında, dil konusunda izlediği iki temel yol vardır, birinci döneminde Frege ve Russel'in mantıkçı pozitivist tutumlarının teoride kalarak dil malzemesinin en belirleyici yanının olguların anlamsal çerçevesinin mantık çizgisi bütünlüğü üzerindeki kapsayıcı rolü olduğu gerçeğidir. Ancak Wittgenstein, Evrensel Dilbilgisi ve İşlevsel Dilbilgisinde de kabul gördüğü şekliyle anlamlı olan her gramatik uygunluğun, mantıkla da kesiştiği ölçüde, dilsel gösterge sayılabileceği gerçeğini, metafizik bir biçimde reddetmiştir. Tractatus'un temel mantığından hareketle anlamlı cümlelerin gizli de olsa kesin mantıksal yapıları olduğu ve bu mantıksal yapının cümlelerin, olguların, mantıksal yapılarına karşılık geldiği böylece dünyayı betimlemede kullanılan tüm simgesel araçlardan yola çıkılarak dünya üzerinde tek bir anlamlı dil gerçeğine ulaşma zirvesi Tractatus'ta Wittgenstein'i 'Özel Dil' kuramı zirvesine taşımıştır. İşte Chomsky ve Andre Martinet'in tezlerinde olduğu gibi dünyayı betimlemede kullanılan edinçlerin gramatikal uygunluğunun mantıksal uygunluğu da beraberinde getirmediği, oysa dilde dilsel bir işaretçinin bu determinizmi sağlama zorunluluğundan onun dilsel gösterge sayılmasının en temel prensibi kabul edilmiştir. Bu noktada Wittgenstein'in birinci dönemki (Tractatus) dilsel mantıksal tutarlılıklar beklentisi hem Evrensel hem de İşlevsel Dilbilgisinin tezleri ile de benzeşirken, aynı zamanda 'Özel Dil' kuramına ulaşan teklik anlayışıyla onlardan ayrılmaktadır (Sluga, 2002, s.20).

Wittgenstein için bir proje olarak değerlendirilen birtakım önermelerle örülen Tractatus'ta tamamlayamadığı zihinsel çatışmaları daha sonraları öğrencilerine yazdırdığı 'Felsefi Araştırmalar' adlı eserinde tamamladığı görülmektedir. Tractatus'ta ele aldığı tümcelerin mantıksal önermelerinin doğruluğunun saptanması birinci döneminde kendi önermelerine yine kendisinin yıkıcı yorumlar yapmasına sebep olurken ikinci dönem yapıtları ise bu çelişkilerin aydınlatılmasına zemin hazırlamış oluyordu. Örneğin, 'Bu kitap mavidir.' ya da 'Bu kitap kahverengidir.' önermelerinin söz dizimsel ve mantıksal doğruluğu veya önermenin işaret ettiği anlam ile bağdaşmazlığı konusunun açıklığa kavuşumu, Wittgenstein'in dil felsefesinin en önemli sorunsalı haline gelmiştir. 'Felsefi Soruşturmalar' adlı eserinde daha çok mantık ve etik üzerinde durduğu önermeler karşımıza çıkmaktadır.

Wittgenstein, ilk döneminde görülen bireyci bakışını terk edip daha çok mantıksal ve çözümleyici bir bağlamda çalışmaya yönelmiştir. Gerçekliğin olgusunu araştırmayı gaye edinen görüşü benimsediğinden beri Wittgenstein, gerçeklik olgusunun deneyelliklerden de ayrı düşünülemeyeceğini ortaya koymuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından; Frege, Russel ve Wittgenstein'in yolları ayrılmaya başlamıştır. Zaten Russel'in deneyciliğinden de pek de haz etmeyen Wittgenstein, düşman ülke pozisyonundaki ülkesine

geri dönünce onun felsefi bakış açısında daha farklı ufuklar belirmeye başlamıştır. Wittgenstein, İtalyan savaş esirlerinin tutulduğu kampta bulunduğu sırada 'konuşulmayan'(gizem) hakkında susulmalı şeklindeki meşhur mottosunu oluşturduğu *Tractatus Logico Philosophicus* adlı eserini yayımladı. Bu eserin büyük çoğunluğu Russel'cı atomculuk ve Frege'ci önselcilikle okunmaya muntazır bir eserdir (Sluga, 2002, s.19).

Tractatus, büyük hayranlık uyandırmış bir eser olmanın yanı sıra çağına göre marjinal ve çatışmalı fikirlerle örülmüş kompleks bir ağ gibidir. *Tractatus*'un bu kadar ses getirmesinde onun, mantık, matematik, felsefe, deneycilik, atomculuk, varoluşsallık ve çözümleyicilik gibi pek çok özelliği bünyesinde taşımasından kaynaklanmaktadır. İlk esin kaynağı sayılabilecek olan Russel'ın *Principia Mathematica* adlı eserinden hareketle *Tractatus*'u da farklı bir tarzda kaleme almıştır. Her bir önermesine numara vermesi de bu örnek aldığı üsluptan temellenir. *Tractatus*, dil denen olgunun sistematığının baştan sona yanlış algılandığını kanıtlamaya adanmış bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dilbilimin de kilit taşlarını oluşturduğuna dair tespitler de bu noktada temellenmektedir. Örneğin XX. asrın dehalarından A. Noam Chomsky'nin üretimsel dönüşümlü dilbilgisi kuramlarında veya Cartesian Linguistic'te ortaya koyduğu gibi gramatik olarak kurallı ve uygun olan her tümce anlama veya mantığa yatkın olmayabilir. Ancak bir tümcenin determinist bir yaklaşımla gramatikal uygunluğunun aynı zamanda anlamca ve mantıken de uygun ve uyumlu olması gereklidir. Chomsky'nin ortaya koyduğu derin yapı, yüzey yapı bileşkesi ve bunların dönüşümlerindeki esas prensipler, Wittgenstein'da okuduğumuz tümcesel her bir çözümlemenin gramatikal görünümünün altında gün ışığına çıkmayı bekleyen, mantıksal çözümlenmeleri olduğu tespitini hatırlatmaktadır. Zira Chomsky'nin kuramına göre dil bir edim ve edinç sürecidir; dilin gramatikal boyutunda ortaya konulan her performans yani tümceler yüzey yapılarının altında gramatikal ve anlamsal olarak örtüşen derin yapılara sahiptir ve bunlar çözümlenmelidir. Wittgenstein'ın başlattığı çözümleyici felsefenin asırlar sonra modern dilbilimde karşılıklarının tespiti onun bu felsefenin günümüz dilbilimindeki etkileri olarak değerlendirilebilir. Wittgenstein'ın atomik tümce olarak nitelediği Chomsky'de karşılığı derin yapı olan tümceler mantıksal noktada kabul edilebilir olgulara sahiptir. Wittgenstein'a göre atomik tümceler gramatikal ve anlamca uygunluk taşıyan her tümcenin kökünde bulunmaktadır. Bu atomik tümceler anlamı bünyesinde taşıyan gizemli kökten önermelerdir. Wittgenstein'ın anlam ve anlamın gizemi hakkındaki araştırmaları derin yapı dediğimiz atomik tümce yapısı ve anlam üzerine yoğunlaşmıştır. *Tractatus*'a göre dilin mantıksal bağlamının bir yapı oluşturduğu ve bu mantıksal bağlamın tek tek ifade ettiği anlamların, dünyanın mantığını ifade eden tek bir

mantıksal yapıya denk geldiği görüşü dikkati çekmektedir. Bu durum da Tractatus'un temelini oluşturan bir önermeyi daha gün yüzüne çıkarmaktadır. Buna göre dünya tek bir anlama dayanan tek merkezli bir bağlamlar çemberine sahiptir. Buna göre dünyada tek anlama ulaşmanın mümkün olmadığı önermeler ise Wittgenstein'a göre 'gizem' adını almaktadır ve gizem hakkında susulmalıdır.

Gerçeklik olgusu ve mantıksallık olgusunun köklerini dünyanın bir yansıması olan dilsel unsurlarda ve en temelde de atomik tümce yapısında araştırmıştır. Dünyanın tözlerden çok öncelikle ve birincil olarak mantıksal gerçeklerle uyumlu atomik tümcelerden oluştuğunu savunmuştur. Bu olgular her biri yalın adlardan oluşan, atomik tümcelerdir. Ve bunlar yalın nesnelere anlamlı ve mantıki olarak dizilimidir. Bütün bu dizilimi de hem gerçeklik hem metafizik olguları açıklamada kullanmaktadır. Tractatus'un 7. 'Üzerinde konuşulamayan konusunda susulmalı.' önermesinde yer alan merdiven metaforu aslında onun fikirlerinde zirveye ulaşmasını sağlayan bir imgedir. Tractatus boyunca aslında son önermede yer alan 'hakkında konuşulamayan şey' yani gizem ve metafizik hakkında önermelerde bulunduğunu ve bu merdiveni atmanın gerekliliğinin bir kanıtı gibi sunduğu Tractatus'u bir dönem projesi gibi düşünüp zirve noktasında bırakıp yıktığı merdivenle 'Felsefi Soruşturmalara'a' bir köprü kurmuştur. Tractatus'ta arayışında olduğu her şeyin ciddi yanılgılar olduğu Felsefi Soruşturmalara'da kendi kalemiyle ilan etmiştir. Hakkında susulması gereken yanılgıların anlamla ilgili düşünceleri, tek bir özel dil algısı, gizem gibi kavramlar olduğu düşünülebilir. Zira Wittgenstein bunların yanılgı olduğunu kesin bir dille ifade etmese de farklı bakış açılarıyla kaleme aldığı eserleriyle bunları işaret etmiştir. Önermeleri karşılaştırdığımızda Tractatus'ta başından sonuna kadar bile birbiriyle çelişen bazı ifadeler olduğu gözlemlenebilir. Bu yanılgılarından çekinmeyen Wittgenstein'ı çağının en büyük düşünürlerinden biri yapan da bu özelliğidir. Özgür ve sınırsız düşünebilmesi...6.5. numaralı 'Dile getirilemeyen bir sorunun sorusu da dile getirilemez. Gizem yoktur. Bir soru sorulabiliyorsa yanıtlanabilir de.' (Wittgenstein, 2013, s. 171). Ve 6.54 'Benim tümcelerim şu yolla açıklamlayıcıdır ki beni anlayan sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla onlara tırmanarak onların üstüne çıktığında. (Sanki merdivene çıkıp devirip yıkması gerekir.' önermelerine baktığımızda kendi yola çıkış noktası olan metafizik ve gizem ile ilgili fikirleri yine kendi saçma bulmuş ve elinin tersiyle itmekten imtina etmemiştir (Wittgenstein, 2013, s.173).

Tözler, Saussure'deki göstergenin karşılığı gibi düşünülebilir ve aynı şekilde yalın adlar ve nesnelere ad olan atomik tümcenin her bir birimi de gösterge ve göstergenin somut biçimi olan, gösteren ve tefekkürle ilgili olan soyut biçimi yani gösterilen kavramına karşılık gelmektedir.

Wittgenstein'in resim kuramı Saussure'ün gösterilen kavramına yakın gözükmektedir. Wittgenstein'in Tractatus'ta vardığı önemli sonuçlardan bazılarında yine çağdaş dilbilimcilerden Noam Chomsky'nin gramatikal olarak kurallı ve uygun olan her tümce anlama uygun düşmeyebilir şeklindeki hipotezini anımsatır. Ayrıca Chomsky'de 'semantic marker' olarak adlandırılan anlam ayırt ediciler, Wittgenstein'da nesnelere verilen yalın adlar olarak değerlendirilebilir. Semantic markerlar derin yapılara eklenerek yeni yüzey yapılar oluştururlar ve bunu da yaparken bazen anlama uygun düşmeyen nitelikler gösterebilirler. Gramatikal uygunluk her zaman mantıken de uygunluk anlamına gelmeyebilir. Wittgenstein'da buna benzer nitelikte nesnelere verilen yalın adların dizilişinde(sentaks) atomik tasarımlar olduğu ve bu tasarımların her zaman doğruluk işlevi taşımayan bileşikleri olduğu gerçeğidir. Bu gerçeğin doğurduğu olumsuz sonuç tümceler ve atomik yapıları arasındaki anti- determinist yapı, gerçeğin inşasının yıkımı niteliğinde sayılırken mantığın yıkımı nedeniyle Russel ve Frege başta olmak üzere, Tractatus'un vardığı sonuçlar çok kişi tarafından eleştiri almıştır. Bunun neticesinde Wittgenstein, da esin kaynağı olan Frege ve Russel'ı eleştirerek, 'tek bir ruhun bile bir insanı anlaması çoğu zaman çok güç' diyerek eleştirilere sert bir yanıt vermiştir. Kendi çözümlenmeleriyle vardığı mantıksal basamakları yine kendi düşüncelerinden şekillenen bir balyoz ile yıkmaktan çekinmeyen Wittgenstein'ı çağında farklı kılan işte taşıdığı bu marjinal duruş ve düşünüş tarzıdır (Sluga, 2002 ,s. 15). Tractatus'ta geçen 'gizem' kavramıyla beraber bu dünyanın mantıksal sınırlar da aşılmış olmaktadır. Tractatus'un en önemli önermelerinden başlıcası olan 'Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır.' önermesi bu hususu aydınlatır niteliktedir. Wittgenstein için bu dünyaya ait mantıksal her olgu bir önermedir yani anlamlı bir cümledir. İnsan zihninin düşünebildiği, tasarlayabildiği her şey dil denen sistematüğün bir parçasıdır. Wittgenstein'in diğer iki önemli eseri olan Das Braune Buch, Das Blue Buch ise Felsefi Soruşturmalar da bahsettiği konularla bağlantılı bir özellikte olduğu dikkati çekmektedir. Bu noktada önemle değinmek gereken bir diğer husus Tractatus'ta tamamlanmayan dil projesinin devamı ve ikinci aşamasına hazırlık niteliğindeki Mavi ve Kahverengi Kitap'larda da henüz yer almayan Felsefi Soruşturmalar adlı eserin can alıcı görüşü niteliğindeki kurallar ve özel dil anlayışına ulaşmanın bir hayli araştırma ve çaba sonucu doğduğunu belirtmek gerekir. Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar adlı eserinde belirli kurallara dayanan dili birincil ve ikincil olarak ele alabilmiş bunları fiziksel ve zihinsel iki ayrı boyuta sahip olabileceği kanısına varmıştır. Wittgenstein'in dil felsefesi artık Tractatus, Mavi ve Kahverengi Kitap ve Felsefi Soruşturmalar ile birlikte üçüncü boyuta da ulaşmış oluyordu. Buna göre Wittgenstein'in yöntemi tanımlayıcı, çözümleyici ve son olarak da sağaltıcı uygulamanın izlerini aşama aşama göstermektedir.

Wittgenstein'in çözümleyici mantık anlayışı beraberinde İngiliz detaycı karakteri ve romantizmi ile birleşince G.E. Moore'un İngiliz sağduyu felsefesi ile dirsek temasına geçmeyi kolaylaştırıyordu. Bu araştırmaları simgeler, sözcükler ve tümceler olarak dilsel unsurlar ile inceleyerek, 1950'li yılların dil felsefesinin fikri temellerini atmış oluyordu. Wittgenstein'in dil felsefesi, mantık süzgecinden geçip, açımlayıcı bir yaklaşımla anlamı, gerçekliği, gizemi ve metafiziği tümceler yoluyla onları denklikleri olan bileşkeler olarak ortaya koymayı amaçlamaktaydı (Sluga, 2002, s. 29).

Wittgenstein'in paradokssal tutumu, kendi hipotezlerini çürüten sonuçları çoğu zaman eleştiri olsa da XX. yüzyılın iki temel felsefesine kök bağı oluşturmuştur. Felsefede 'çifte devrim' olarak bilinen bu devrimin birincisi 'mantıksal çözümleyici felsefe', ikincisi ise 'dilsel çözümleyici felsefe' anlayışlarını kapsamaktadır (Soykan, 2002, s.40). Wittgenstein'in birincil yaptığı mantıksal çözümleyici felsefe devriminden doğan yapıtı, *Tractatus Logico Philosophicus*; ikinci dönemini simgeleyen eseri dilsel çözümleyici felsefe devrimine bağlı olarak *Philosophische Untersuchungen* adını alır. W. Stegmüller tarafından *Tractatus* dönemi 'Dilin Mozaik Kuramı', ikinci dönemi ise 'Dilin Satranç Dönemi' diye adlandırılır (Soykan, 2002, s. 40). Bu tanımlama birinci dönemde Saussure, ikinci dönemde ise Chomsky'nin dilbilim kuramlarında kullandıkları tanımlamaları hatırlatmaktadır. Wittgenstein'in mantıksal çözümleyici felsefe döneminde dilin tüm paradokssal, çelişkili, çeşitli anlamlarından sıyrılmış, tek biçimli, 'ideal dil' esasına dayalı bir anlayışı varken; dilsel çözümleyici döneminde ise günlük konuşma dilini esas alırken; dilin kültürleşmesi gibi konular üzerinde durmuştur. Dil, cümlelerden, dünya tözlerden oluşur. Cümle tözlerin resmi gibidir görüşünü savunmaktadır. Cümlelerin anlamı bu tözlerin resmidir. Bu noktada Saussure'ün gösterge kuramında gösteren ve gösterilenin göstergeyi nasıl oluşturduğu kavramı akla gelmektedir. Wittgenstein'in *Tractatus*'ta ortaya koyduğu dilsel yaklaşım modeli, 'Felsefi Soruşturmalar' adlı eserinde de karşımıza Saussure'cü göndergeciliğe karşı çıkan bir tutum sergilemektedir. Bu noktada dikkati çeken bir diğer önemli nokta Saussure'ün göndergesel yaklaşım modelinin aslında çok daha eski antik çağ filozoflarınınkine benzer bir bakış açısı taşıdığı; *Tractatus* ve *Felsefi Soruşturmalar*'ın ortaya koyduğu şekliyle Augustinusçu bir göndergesel dil modeli varlığından söz etmek mümkündür. Wittgenstein ise bu noktada Saussure ve tüm göndergeci yaklaşımlara karşı bir duruş sergilemektedir. Dilbilimcilerin büyük çoğunluğuna göre dil en temel yapı taşlarına ayrıldığında anlamlı küçük birimlerin dilde nesnelere verilen adların oluşturduğu göstergeler karşımıza çıkmaktadır. Göstergeler, nesnelere verilen adların iştirim imgesi ve soyut; zihinsel bir gösterenin eşleminin birleşiminden oluşur. Göstergenin özü bu şekilde kısaca

açıklanabilir. Salt bu nitelikleri göz önüne alındığında göstergelerin oluşturduğu dizge, dilin özünü oluşturmuş olur. Saussure, göstergeyi sadece bir ad ve bir işitimi imgesiyle bir nesneyi birleştiren köksüz bir kavram olarak değerlendirmez. Dil göstergesi, nesne, ad ve kavram sentezini ifade etmektedir. Sesin zihinde bıraktığı anlaksal izi ifade eden gösterge; işitimi imgesi, kavram sentezinin resmi gibidir (Saussure,1998, s.107). Bu bağlamda Wittgenstein'in resim kuramı konunun Wittgenstein perspektifinde de yer aldığı kanıtıdır. Zira Wittgenstein'in resim kuramına göre dil, cümleler ile bu cümlelerin resimleri ve bunların anlamları üzerine kurulu bir sistemdir. Saussure'ün göstergenin iki temel unsuru olan göstereni gösterilenle bağlayan bağ hakkındaki görüşüne göre; göstergenin unsurları arasındaki bu bağ, kendi aralarındaki benzerlik ve karşıtlıkları gündelik dilde eşzamanlı veya art zamanlı inceleme olanağı sunmaktadır. Wittgenstein'in da ikinci döneminde 'Felsefi Soruşturmalar'da gündelik dille ilgili dilbilgisel kuralları irdelediği hatırlanmalıdır. Dil ve Söz ayrımı, Saussure'den sonra yine çağdaş dilbilimcilerin de inceleme sorunsallarından biri haline gelmiştir. Burada 'söz'ün karşılığı olarak Wittgenstein'da 'töz'ler karşımıza çıkmaktadır. Wittgenstein'in birinci döneminde ulaştığı tek bir dil, tek merkezli bir dil, her şeyin bir ve bütün olduğu bir evrende biraz daha mistik ve tekil bakış açısıyla dünya üzerinde kişinin dünyasıyla sınırlı olan tek merkezli bir dil anlayışı karşımıza çıkmıştır. İkinci döneminde bu fikrinden uzaklaşan Wittgenstein bu önermelerinin pek çoğuyla çağdaş dilbilimcilerin de uğraştığı sorunsallara ışık tutmuştur. Wittgenstein'in birinci dönemindeki bu monizm anlayışı (kendisi bu tip saymaca ifadelerle karşı da olsa) Saussure'ün 'Tümsüremli bir görüş var mıdır?' sorusunu da akla getirir. Böylesi bir incelemenin yapılabileceğini vurgulayan Saussure, ilk inceleme alanı olan seslerin değişiminden işe başlamaktadır. Seslerin de göstergeler gibi çizgiselliği ve değişebilirliği kesindir. Bu durumu meşhur satranç örneğiyle açıklamaktadır: satranç tahtasında taşların birbirleriyle bağlantılarından kaynaklanan genel kurallar 'yasalar' her koşulda geçerlidir. Özel ve somut olmayan genel yasalara dayanan bu olgular sayesinde tümsüremli görüş açısından söz edilebilir (Saussure, 1998, s. 144). Özel ve somut yasalardan söz edildiğinde tümsüremlilik ortadan kalkar ki Wittgenstein, Felsefi Soruşturmalar'ın sonucunda özel dil diye bir kavramdan söz edilemeyeceğini ortaya koymuştur. Saussure'deki dilin satranç gibi düşünüldüğü görüşü, Wittgenstein'in ikinci dönem anlayışıyla örtüşür. Wittgenstein, monizm ile odaklandığı birinci döneminde Saussure'ün de sorguladığı tümsüremli görüş açısına yakın bir sorgulama peşindeyken ikinci döneminde Felsefi Soruşturmalar'da ulaştığı dil oyunları kavramıyla bu görüş açısını kendi eliyle bir kenara süpürmüştür. Wittgenstein, ikinci döneminde cümleyi anlamak, cümleyi kullanmak anlamına gelir şeklindeki görüşü savunmaktadır. Burada da Chomsky'nin edim ve edinç kavramları akla gelmektedir. Zira dil bir edim sürecidir ve onun

anlaşıp kullanılması ise bir performans meselesidir. Bu da dilin kültürel boyutunu da içine alarak dilin kültürleşmesi noktasını açıklamayı sağlamaktadır. Tractatus'un metafizik anlayışı kullanılan dil ile dünya uyumuna dayanmaktadır. Dil ile dünya arasındaki ilişki gösterme, eşlik etme, bir mekanda olma gibi çeşitli bağlantı biçimlerini kapsamaktadır. Birinci döneminde Wittgenstein'in görüşü dil ve dünya arasındaki ilişkiyi yansıtan en temel nüve 'nesnelere verilen yalın adlar'dır. Nesneyi gösteren ad yine Saussure'deki gösterge kavramını çağrıştırmaktadır. Oysa dilsel çözümleyici felsefe döneminde ne dünyanın yalın nesnelere ne de dilin yalın adlardan oluşan temel nüvelerinden söz etmenin mümkün olmayacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Sözcükleri yalın ya da birleşik sözcük olarak ayıramayacağı görüşü ağırlık kazanır (Soykan, 2002, s.41).

Tractatus'ta bütün önermeleriyle birey diline vurgu yapılması ve 'tekbencilik' anlayışı hissedilmekle beraber; ikinci dönemde yine dilsel çözümleyici felsefe döneminde dilin evrensel ve kültürel boyutu göz önüne alındığında 'tekbencilik' anlayışı da yine Wittgenstein'in kendisi tarafından çürütülmüş olmaktadır (Soykan, 2002, s.41).

Neo-platonisyan mistik akımının incelenmesi Wittgenstein'in dilin sınırları hakkındaki görüşlerini aydınlatma konusunda faydalı kaynaklar bulmayı sağlar. Neo-platonisyan mistizminin sembolü olan negatif teoloji Tractatus Logico-Philosophicus'un dağarcığındaki gizem kaynağının içkinliğinin ve bir töz olarak söz ve sözlerin bütününden oluşan tümcelerin sınırlarını ve karanlığını aydınlatmada mantıksal bütünün tamamlayıcı bir unsur olarak karşılanmaktadır. Negatif teolojiden yola çıkarak 'Bir' ve 'Bir'in ötesinde; 'Bir'in ve 'Bütünün' mutlak ilkeleri vardır ki bu ilkeler dile getirilemez, kavranamaz ve tasarlanamazdır (Hadot, 2011, s.23).

Tractatus Logico Philosophus'ta negatif teolojiden çıkılan noktada dil ve söz ile ilgili varılan karmaşık nokta, açıklanamayan ilkelerin var olduğu ancak asıl gizemin bu ilkelerin nasıl olduğu değil; var olduğunun salt gerçekliği olduğu vurgulanmıştır.

5.6. Dilimin sınırları dünyamın sınırlarını gösterir.

5.632.Özne dünyaya ait değildir, o dünyanın bir sınırıdır.

6.522. Kuşkusuz bir dile getirilemeyen vardır; o kendini gösterir; işte gizem budur.

6.44.Gizem, dünyanın nasıl olduğu değil, ama dünyanın var olması olgusudur.

6.45.Sınırlı bir bütün olarak dünya duygusu mistik duyguyu oluşturur. (Wittgenstein, 2013, s.133).

Felsefi Soruşturmalar'da, Tractatus'ta yakınlaştığı mistik ve metafizik kullanımlardan göndermelerden vazgeçtiği gözlemlenir. Dilbilgisine daha fazla eğilimli olduğu dikkati

çekmektedir. Bunda da Aristoteles’çi bir çizgisi vardır. ‘Kategoriler’ çalışmasından yola çıktığı incelemelerinde Aristoteles’in eğilimlerini hissetmek mümkündür (Garver, 2002,s.121).

Wittgenstein’a göre sözle dile getirilemeyen ‘ilke’ vardır ancak kavranması ve ussal noktada imajlanabilmesi mümkün gözükmemektedir. Adlandırma teorisi Wittgenstein’a göre insani dil için; yani bilgisine erişebildiğimiz sınırlı dil için onun aşılabilir sınırlarla çevrili olduğunu benimsemek anlamına gelmektedir (Hadot, 2013,s. 23). İsimlendirme teorisi, Wittgenstein’dan sonra çağdaş semantik kuramcılarında Palmer’in araştırmalarına da konu olmuştur. Palmer’in semantik arayışlarında da Saussure ve Chomsky’nin işaret eden ve işaret edilen arasındaki dizisel, dizimsel, çağrışımsal veya mantıksal ilişkiler bağlamından yola çıkıp onlardan bazı eksik ya da belirsiz kalan noktalara da ışık tutmak suretiyle ayrılmıştır. Palmer ise isimlendirme teorisini açıklarken ‘dilsel anlam’ ve ‘dilsel olmayan anlam’üzerine incelemelerini yoğunlaştırmıştır. Bir tuncenin kaç farklı şekilde yorumlanıp anlaşılacağı konusundaki performansları değerlendirirken muğlaklık, aykırılık, eşanlatımlılık gibi dilin semantik araştırma alanlarını irdelemiştir (Palmer, 2010, s. 19).

6.54.Benim tuncelerim şu yolla açılımlıdır ki, beni anlayan, sonunda bunların saçma olduklarını görür, onlarla-onlara tırmanarak-onların üstüne çıktığında (Sanki üstüne tırmandıktan sonra merdiveni devirip yıkması gerekir.)

Bu tunceleri aşması gerekir, o zaman dünyayı doğru görür.

7. Üzerine konuşulamayan konusunda susulmalı. (Wittgenstein, 2013, s.173).

Tractatus’un prensiplerinde Neo-platoncu negatif teolojinin izlerini ararken Tractatus sonunda varılan nokta da bunu kanıtlar niteliktedir ki Wittgenstein’ın dilciliğinde sınırlı olan töz; hakkında konuşulamayandır. Hakkında konuşulamayan şey büsbütün yoktur ancak varlığı biliniyor sınırları aşılmalıdır. Dil ve özellikle din dili buna iyi bir örnektir ki dilin kendi içinde kâinatın dengesi gibi boyutları ve aşılması imkânsız gözükür katmanları vardır. Pierre Hadot bunu şöyle açıklamaktadır: ‘Ya İlke’den bahsedebiliriz: ama o zaman o artık İlke değildir; ya da kesinlikle ondan bahsedemeyiz, o zaman da İlke artık bizim için hiçbir şey değildir (Hadot, 2013, s. 23).

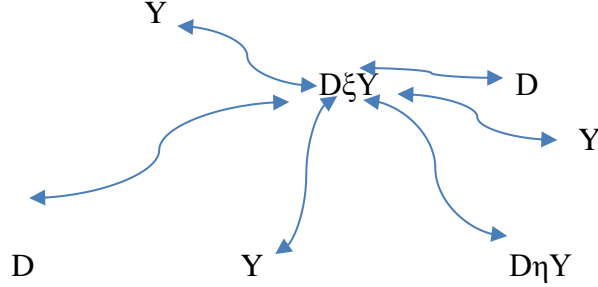
6.52.Bütün olanaklı bilimsel sorular yanıtladığında bile, yaşam sorunlarımıza daha hiç dokunulmadığını hissederiz. Ama aslında, o zaman artık hiç soru kalmamıştır ve yanıt tam da budur.

6.521. Yaşam sorununun çözümü, bu sorunun ortadan kalkmasında görülür.

Yaşamın anlamı uzun şüphelerden sonra kendileri için açık hale gelen insanların o zaman bu anlamın neden ibaret olduğunu söyleyememelerinin sebebi de budur. (Wittgenstein, 2013, s. 171).

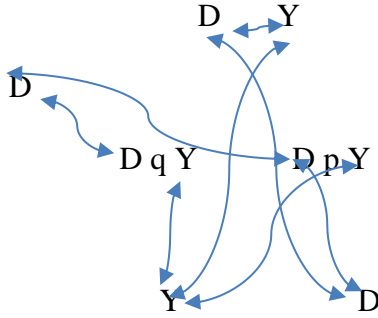
Wittgenstein’ın dilciliğinde negatif teolojinin yanı sıra ampirik ve pozitivist bir tutumda gözlemlenir. Dilinin ve dünyasının sınırlarını fiziksel anlamda somut bir olguyla

ilişkilendirebildiğinde anlamlı olduğunu açıklayarak, doktrininin dayanağını mantık postulasına taşımaktadır (Hadot, 2013, s. 27).

Şekil 1. Tümcelerin mantıksal şeması

Kaynak: Wittgenstein, 2013, s. 145.

Şekil 2. $\sim (p \sim q)$ tuncesi

Kaynak: Wittgenstein, 2013, s. 145.

Bu şeklin Tractatus'daki açıklaması, Wittgenstein'in mantıkçı yaklaşımının dil içi unsurlara uygulanışındaki metodu izah eder niteliktedir. Buna göre; 'q' yerine 'p' koyup, en dış D ve Y en içtekilerin bağlantısının soruşturulmasıyla, tuncenin tamamının doğruluğunun ve birbirini kanıtlar nitelikte oluşunu; yanlışlığının ise hiçbir doğruluk bileşimi ile karşılıklılık içinde olmadığı sonucuna varılır (Wittgenstein, 2013, s. 145). Bu bağlamda Chomsky'nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi'nde ortaya koyduğu çekirdek tuncce kavramı, derin yapı ve yüzey yapı kavramları ve dil içi unsurların yani tuncce bileşenlerinin birbirine daima gramatik ve mantık ölçüleriyle bağlı olduğu görüşüyle örtüşmektedir. Gramatik olarak dile uygun olan bir tuncce anlam bileşenleri açısından mantıksız ve yanlışsa bu tuncce dil içinde geçersiz sayılır fikrine paralellik göstermektedir.

Wittgenstein'in dili sade ve anlaşılır kullanma çabasından doğan felsefi kalıpların en damıtılmış haliyle tuncelerde vücut bulması belâgatlı söyleyişlerin arıtma işleminden geçirildikten sonra, anlamı tam ve yalın verebilecek en saf haline kavuşturulması gözlemlenir. Bu gayret

Chomsky'nin Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisi'nde edimsel bir süreç olarak tanımladığı dil için 'derin ve yüzey yapı' dallandırmalarıyla ortaya çıkarmış olduğu Evrensel Dilbilgisi'nin prosedürleriyle benzerlik göstermektedir.

6.121. Mantığın tümceleri, onları hiçbir şey söylemeyen tümceler içinde bir araya getirerek, tümcelerin mantıksal niteliklerini ortaya koyar. Bu yöneme bir sıfırlama yöntemi de denebilir. Mantıksal tümce içinde tümceler birbirleriyle dengeye getirilirler ve bu denge durumu da o zaman, bu tümcelerin, mantıksal açıdan nasıl bir kuruluşa sahip olmaları gerektiğini gösterir.

6.124. Mantıksal tümceler dünyanın yapı- iskelesini betimlerler, ya da daha doğrusu, onu ortaya koyarlar. Onlar hiçbir şeyi ele almazlar. Adların imlem ve temel tümcelerin anlam sahibi olduklarını varsayarlar: Bu da onların dünya ile bağlantısıdır. Açık ki, belirli bir niteliğe özsel olarak sahip simgelerin belirli bağlantılarının yinelemeler olması, dünya üzerine bir şey göstermelidir. Can alıcı nokta burada. Dedik ki kullandığımız simgelerde bazı şeyler isteme bağlıdır, bazıları değil. Mantıkta yalnızca bu dile getiricidir: Bu ise, mantıkta biz istediğimizi imin yardımıyla dile getiriyoruz demek değildir; mantıkta, yapısı gereği zorunlu olan imin yapısının kendisi dile gelir: Herhangi bir im dilinin mantıksal sözdizimi kurallarını biliyorsak, o zaman, mantığın bütün tümceleri zaten verilmiştir.

6.126. Bir tümcenin mantığa ait olup olmadığını hesaplamanın yolu simgenin mantıksal niteliklerini hesaplamaktır. Ve bir mantıksal tümceyi kanıtlarken yaptığımız da budur....(Wittgenstein, 2013, s. 151).

Mantığın kendine ve doğasına uygun olan tümceleri; gündelik dilde kullanılan tümcelerin varyasyonlarının birbirleriyle olan mutlak bağıyla yine birbirlerinin sağlamasını yapmaya yararlar. Böylelikle mantığın tümceleri ve gündelik dilde var olan tümcelerin mantıken bir şey söyleyip söylemedikleri kanıtlanmış olur. Bu yönüyle tümcelerin mantık rayına oturtulan lokomotifler gibi sıralanan yani 'yinelenen' dizileri Wittgenstein'ci dilciliğin ampirik ve pozitivist yanını da gözler önüne sermektedir.

2. Amerikan Yapısalcıları, Ferdinand de Saussure ve Wittgenstein'a Yönelim

XX. yüzyıl dilbilimde yapısal dilbilimcilerin altın çağı olmuştur. Yapı ile kast edilen bir bütünün farklı bölümlerinin birbirleriyle olan bağlantıları ve bu bağlantıların bütün içinde yerine getirdikleri işlevlerin ortaya çıkardığı gramatik düzenlere ait dizgedir (Bayraktar, 2006, s. 85). Yapısalcılık akımı çok geniş kapsamlı ve insanla alakalı pek çok bilim dalıyla temasta olan bir akım olduğu için yapısalcılıktan çok odak noktamız olan dilsel yapısalcılar ve belli başlı kuramlarından ilerlemek daha yerinde olacaktır. Yapısal dilbilim, dili bütünüyle bir yapı kabul edip senkronik yaklaşıma ağırlık veren çeşitli dilbilim akımlarının ortak adıdır (Bayraktar, 2006, s. 85). Yapısal dilbilim ve çağdaş dilbilimin kurucusu sayılan Ferdinand de Saussure, Amerikan Yapısalcıları dahil olmak üzere; Cenevre Ekolü, Prag Ekolü ve dili matematiğe yaklaştıran eğilimleriyle Kopenhag Ekolü'nün de fikir babası sayılmaktadır (Bayraktar, 2006, s. 85). Yapısalcılık, 20 yüzyılda Avrupa sahasında filizlenen hümanizm ve varoluşçuluğun hümanizmine tepki olarak gelişmiş ve kolları postmodernizme kadar uzanan

bir harekettir (Cevizci, 2010). Yapısalcılık, 1950'lerden başlayarak ilkin bir dilbilim teorisi şeklinde kendini göstermiştir. Saussure tarafından modelize edilen yapısalcılık, yalnızca dilsel göstergeler değil aynı zamanda farklı göstergelerin sistematiklerini ortaya koyan bir bilim olan 'göstergebilim' adlı bir bilim dalını da doğurduğundan yapısal dilbilimin yöntemleri, 1960'lı yıllardan başlayarak sosyal ve kültürel fenomenlerle ilgili araştırmalarda da kullanılagelmiştir.

Dilbilimde temel kavramların belirlenmesinde ve koşullanmaya bağlı olarak yeni dilbilimsel ekollerin oluşmasında ilkin akla gelen bilim adamlarının başında Ferdinand de Saussure gelir. Saussure'ün göstergebilim tasarısının ışığında peşinden ilerleyen İşlevsel dilbilim Ekolünü Andre Martinet dilin çift eklemliliği ses ve biçim boyutlarıyla ele almıştır. Roman Jakobson, dilde iletişimin temeli olan bildirişimin unsurları bağlamında incelemeler yapmıştır. Amerikan yapısalcıları da yine Saussure'ün göstergebilim kuramının izinde ondan çok da büyük farkları olmayan bir şekilde dilbilime ilişkin görüş ve kuramlar oluşturmuşlardır. Amerikan yapısalcılarının arasında Bloomfield, Zellig Harris, Franz Boas, Edward Sapir sayılabilir. Evrensel Dil bilgisi bölümünde ise Amerikan yapısalcılığının zirvesi Noam Chomsky karşımıza çıkmaktadır. Yirminci asır çağdaş dilbilimin inkişaf ettiği bir disiplin dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

XX. yüzyıl çağdaş dilbilimin bir disiplin halinde işlendiği dönem olmakla beraber, deneysel, düzenli, teorik ve bilim ışığında ilerleyen dilbilim çalışmalarının artış gösterdiği bir dönemdir. Avrupa kolunda Prag, Kopenhag Dilbilim Okulu, Cenevre Ekolü etrafında Ferdinand de Saussure etrafında yön bulurken; Amerikan yapısalcılığında ise Chomsky'nin ışığında dilbilim ekolünde yer alan diğer isimler Andre Martinet, Leibniz, Humboldt, Harris, Zellig, Charles Fildmore, Leonard Bloomfield sayılabilir. Saussure, çağdaş dilbilimin kurucusu olmanın yanı sıra aynı zamanda modernizm döneminden başlayarak ucu varoluşçulukla birlikte postmodernizme kadar uzanabilen çok geniş kapsamlı bir alanı analize yeteneği olan Yapısal Dilbilimin de kurucusudur. XX. yüzyılda Saussure'ün veriye dayalı kuramını inceleyen ve bu kurama katkıda bulunan Cenevre Okulu, 1926'da kurulan Prag Okulu ve dili matematiksel okumalarla inceleyen; mantık- matematik ayağının temsilcisi durumunda olan Kopenhag Ekolü de Saussure'ün yapısalcı görüşlerini geliştirip sürdüren ekollere aittir (Bayraktar, 2006, s.86). Dilin mantık ve matematikle ilişkisi Wittgenstein'in Oxford Cambridge okulunda benimsediği ve daha sonraları ağır eleştirine maruz kalan Frege ve Russel'ci çözümlenme tekniğiyle beraber ucu Üretici- Dönüşümlü dilbiliminde Chomsky'nin cümlelerin anlamına yönelik pragmatik çıkarımlarına kadar hep bir temas halinde dil, felsefe, dilbilimi, mantık ve matematiğin kol kola yürüdüğü bir kanıttır. Saussure, XIX. Asır dilbilimcilerinin pek çoğunun araştırma ve

teorilerine yön vermiş olan göstergebilimin kurucusu sayılan bir bilim adamı olarak gösterge bilim ile dilbilime getirdiği ‘gösterge kavramı’ yalnızca dilbilim değil semantik ile bağlanabileceği pek çok bilim dalında kendine yer bulmuştur. Felsefe, semantik psikolinguistik bunlardan sadece birkaçıdır. Göstergebilimi toplumsal yaşam içinde değerlendiren gösterge dizgelerini inceleyen anlamayı ele alan bilim dalının adıdır. Gösterge bilim dalının temelinde yer alan göstergeyse bir gösteren ve bir gösterilenin birleşmesinden doğan soyut ve somut kavram alanını bir dilsel işaretçide birleştiren birimdir. Dil ise bu göstergelerden oluşan bir dizgedir (Vardar, 1988,s. 112). Göstergebilimin, anlama göstergebilim sahasında temsilcisi mantıkçı Ch. S.Pierce toplumsal göstergebilim alanında ise Ferdinand de Saussure’dür. Pierce’a göre göstergebilimin diğer adı mantık bilimidir. Saussure ise göstergeleri toplumsal açıdan ele alır (Vardar, 1988,s. 112). Bu açıdan mantıkçı Wittgenstein, ile de ortak yönleri olan dil malzemesi inceleme ve yorumlama metodları olmuştur. L. Hjelmslev göstergebilimin inceleme alanının gündelik dilden ziyade bir üst dil üzerine yoğunlaşmış olduğu görüşünü savunmuştur. Bu açıdan da Wittgenstein’in Tractatus’ ta ki gizem ve üst dil kavramlarıyla örtüştüğü noktalara dikkati çekecek olursak, mantıkçı-pozitivist göstergebilimcilerin çalışmalarının pek çoğu Wittgenstein’in mantıkçı-neoplatonisyen tutumuyla yakınlık arz etmektedir. E.Buysens, G. Mounin, L.Prieto, Andre Martinet, göstergelerin bildirişimi sağlamadaki görevleri üzerine daha çok eğilmekte beraber anlam, toplum, kültür ilişkilerine daha fazla eğilmişlerdir. Roland Barthes ve onun gibi araştırmalar yapan bazı dilbilimciler ise bildirişimin temel aracı olan göstergelerin anlamlandırma ve inceleme ilişkilerini basit bir bildirişimin aracı olmanın dışına taşıyarak toplumsal yönlerini de ele almakla beraber onları bir üst dil incelemesi sayılan göstergebilime bağlamışlardır. Greimas, Paris Göstergebilim Ekolünün temsilcilerinden biri olarak göstergebilimi dünyanın insan için ne ifade ettiği insanın da dünya üzerindeki anlamını diğer insanlar açısından değerlendiren bir bilim dalı olarak yorumlamıştır (Bayraktar, 2006, s. 84). Bu noktadan itibaren dünya üzerinde veya soyut zihinsel kavramları anlamlandırma/ yorumlamada mantık bilimine yaklaşır durumda karşımıza çıkan göstergebilim bu inceleme yelpazesine açılmakla beraber, yapısal dilbilim çalışmalarına da yönelmiş ve buradan da Wittgenstein gibi mantık bilimiyle uğraşan filozofların da araştırmalarına yakın bir pencereden bakan duruma gelmiştir. Göstergebilimin kapsamı çok geniştir. Yalnızca dilbilim ve felsefe değil edebi, tarihi, dini, bilimsel hukuki söylemlerinin çözümlenmesinin yanı sıra dil dışı anlama ve anlamlandırma sahaları ile ilgili olarak resim, mimari, heykel, moda, televizyon ve reklamcılık gibi alanlarda da işlevi olan geniş yelpazeye sahip bir bilim dalıdır. Yapısalcılık, göstergebilimi de içine alan bir bütünün içindeki olguları tek tek bütünün içinde incelemeyi esas alan ve yapı incelemelerine yönelen pek çok bilim dalını da alan büyük bir akım olarak

XX. yüzyılda bir çığ gibi büyümüş ilerlemiştir. Burada kastedilen yapısal incelemeler dilbilim bazında ele alacak olursak, bir bütünü oluşturan dilsel bağlamın içinde dilsel ögelerin eş süremlî (senkronik) incelemelerinin fonetik, morfolojik veya semantik dizilimlerinin metnin bütünlüğü bağlamında incelenmesini ifade etmektedir. XX. yüzyılın en çok çıkış yapan araştırma alanlarından biri olan yapısalcilik içinde dilbilim ilk temel araştırma konusu olmuş ve bir disiplin olarak işlenmeye başlamıştır. Tarih alanında G. Dumezil, F. Praudel tarih felsefesi, M. Foucault ruh çözüm (psikiyatri) J.Lacan; edebi eleştiri bağlamında Roland Barthes yapısal antropoloji alanında ise Claud Levi-Strauss sayılabilir. 1950- 1960'larda hız kazanan yapısal dilbilim, araştırmalarında Ferdinand de Saussure, Roman Jakobson, N. Trubetskoy, çalışmalarında göstergebilime matematik ve mantık çerçevesinden yapısalcı bir tarzda yaklaşmışlardır. Bu bakımdan Wittgenstein'in mantıkçı- pozitivist yaklaşımına benzer bir inceleme şekli geliştirmişlerdir. Saussure, bu açıdan bakıldığında XX. yüzyıl yapısalcılığının da kurucusu sayılabilir. 1914'te Cenevre Dilbilim Okulunda verdiği Genel Dilbilim derslerinin ders notları öğrencileri tarafından birleştirilip yayımlanmıştır. Saussure'ün yapısalcı görüşünü benimseyip destekleyen ve geliştiren okullar arasında yapısalcılığı matematik ve mantıkla bütünleştiren Kopenhag Dilbilim okulu, Prag ve Cenevre Okulları da bu ekoller arasında sayılabilir. Ayrıca yapısalcılar arasında Bloomfield, Sapir, Boas üçlüsü de Betimlemeli Dilbilim ekolü ile XX. yüzyıl dilbiliminde yapısalcılarla aynı kulvarda yürümüşlerdir. Buraya kadar saydığımız dilbilim ekollerinin tamamı Saussure'ün açtığı yapısalcı ekol ile göstergebilimin ışığında araştırmalarını yürütmüşlerdir. Buraya kadar saydığımız dilbilim ekollerinin tamamı Saussure'ün açtığı yapısalcı ekol ile göstergebilimin ışığında araştırmalarını yürütmüşlerdir (Bayraktar: 2006, s. 111). Bu nedenle, Wittgenstein'a yönelimi karşılaştırmalı olarak inceleyebilmek için öncelikle Saussure kuramının temel niteliklerini belirtmek yerinde olacaktır: Gösterge, gösteren ve gösterilenin birleşiminden doğar, gösterge toplumsal olarak üzerinde ortak uzlaşma varılmış dilin, soyut; tefekküre dayalı, görsel- kavramsal; somut, işitsel ya da görsel-fonetik; dizisel ve ya da dizimsel çağrışımsal ve kavramsal tüm niteliklerinin birleşiminden oluşan dizgenin en küçük birimidir. Gösterge, senkronik veya diakronik olarak mana çerçevesinde incelenebilir. Göstergenin nedensiz oluşu esastır. Göstergenin ikinci dereceden nedenliliği ise yansıma taklit sesler, yapım ekleriyle çekimlenen göstergeler ikinci dereceden 'açıklanabilir' nedenliliğe sahiptirler. Ortak uzlaşma ürünü olan tabela, levha, işaret ve işaretçiler de ikinci dereceden nedeni sayılabilmektedir. Göstergenin uzlaşma ürünü olması onun değişmezliğini açıklarken göstergenin değişebilirliği anlam değişimleri (genişleme, daralma, iyileşme, kötüleşme, kayma) şeklinde diakronik olarak açıklanabilir. Saussure'e göre göndergeler sabittir, gösterenler dilden dile değişiklik göstermiştir. Bu aradaki gösteren,

gösterilen ve gönderge bağı açıklanamaz ve nedensizdir. Dilsel göstergeler, eş zamanlı veya art zamanlı özellikleri bakımından incelenebilir. Language and Parole adını verdiği ‘ Dil ve Söz Ayırımı’ kavramı Saussure teorisinin en temel prensiplerinden olmuştur. Dil bütün topluma mal olmuş bir dizgeyken söz ise en az iki birey arasındaki bireysel edim; yani ‘performans’ olarak tanımlanabilir. Gösterge ancak dil içinde kullanıldığı ölçüde değer kazanır. Gösterge tek başına gösteren, gösterilen olarak ele alındığında bir soyutlama ve kuramsal bakış açısıdır. Dil göstergesi çevresiyle bağlamıyla bir değer kazanır. Gösterge bağlı olduğu dizge içinde anlamlı bir değer kazanır, bağlama göre önemli hale gelir.

Wittgenstein’cı paradoks bizi Saussure, Cenevre Ekolü, Kopenhag Ekollerinden tutup, Amerikan yapısalcılarını ve Evrensel Dilbilgisi kavramından Chomsky’ e kadar götürür. Wittgenstein’in özel dil kuramında yüzeysel gramatikal özellikler ve derin gramatikal özellikler olmak üzere iki ayrı temel prensip dikkati çekmektedir. Aynı prensip Chomsky’nin Üretimsel Dönüşümlü Dilbilgisinde edim, edinç, derin yapı ve yüzey yapı kavramlarında da karşımıza çıkmaktadır. Wittgenstein, özel dil kullanımında dilin rolünü radikal bir biçimde ele almaktadır. Dilbilgisi hiçbir gerçekliğe karşı sorumlu değilken, öte taraftan dilbilgisi kuralları, öncelikle de anlamı belirler. Bu sebepten dolayı özel dil kuralları yeni gramatik kurallar anlama karşı sağlama yapıcı bir somutluğa mail değildirler. Keyfidirler. Yani bizim anlamlandırdığımız her cümle dilbilgisi kurallarına uygundur. Ancak aynı paradoks tam zıddı için söz konusu değildir; dilbilgisince uygun olan gramatik tutarlılık içindeki her cümle anlamca uygun olmayabilir. Chomsky’nin Üretici Dönüşümsel Dilbilgisinde de aynı durum söz konusudur. Chomsky, Evrensel Dilbilgisi adını verdiği, Üretici Dönüşümsel Dilbilgisinde ortaya koymuştur ki gramatikal uygunluk anlamca uygunluğu zorunlu kılan bir determinist teori değildir (Kripke, 2007, s. 82).

Saussure ve Chomsky çağının önde gelen dilbilimcilerinden olduğundan dolayı onların izinden giden çok sayıda dilbilim ekolü araştırmalarını onların teori ve teknikleriyle ilerletmişlerdir. Saussure ve Chomsky'nin izinden giden dilbilimciler çağdaş dilbilim ekolleri arasında birbiriyle kurdukları ilişkiler sayesinde birbirine paralel çok sayıda ekol gelişmesini de sağlamışlardır. Yapısalcılık ekolünün çağdaş dilbilim anlamında kurucusu sayılabilecek Saussure’den sonra A. Meillet, Gustav Gullamue, Emile Benveniste’nin yanı sıra S. Karcevski, N.S. Trubetskoy, Roman Jakobson gibi dilcilerin oluşturduğu Kopenhag Ekolü de Saussure’ün ilkeleriyle ilerlemiş ve onu geliştirmeye yönelik çok sayıda çalışmaya imza atmışlardır (Bayraktar, 2006, s.81).

XX. yüzyılın davranışçı kuram bağlamında, dil öğrenme mekanizması üzerine eğilen en önemli dilbilimcilerden bir diğeri ise Burrhus Frederic Skinner'dir. Skinner'in savunucusu olduğu davranışçı kurama göre gözlemlenebilen ve değişebilen öğrenme, insan dilinin öğrenme mekanizması için de son derece önemli bir kıstası teşkil etmekle beraber, dilin davranışçı bir yaklaşımla öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir olgu olduğu gerçeği üzerine yoğunlaşmıştır. Dili bir olgu olarak görmesiyle Wittgensteinci dil felsefesine yaklaşan Skinner, davranışçı teorinin etkisiyle bir bina gibi inşa edilmek suretiyle öğrenilen dilin edinimi sürecinde kullandığı inceleme değişkenleri ile beraber yine Wittgensteinci 'dil ve dünya sınırlarının eşitliği' ilkesine doğru farkında olmadan evrildiği söylenebilir. Charles Sanders Peirce ise epistemolojik bağlamda ele aldığı semiyotik konularını incelerken hem Saussure'ün göstergebiliminden hem de Wittgensteinci mantıksal dilbilim çözümlerinden yol alarak mantığa dayalı yeni tarzda göstergebilimsel incelemeler yapmıştır. Böylelikle Saussure ve Wittgenstein'in dilsel modellerine ortak bir bakış açısı kazandırmak suretiyle XX. yüzyılın önemli bir perspektifine de imzasını atmıştır.

Amerika'da Saussure'den farklı ama onun ilkeleriyle çoğunlukla bütünleştiği gözlenen ve yapısalcılık akımının tesirinde çalışmalarını yürüten 'Amerikan Yapısalcıları' adı verilen ekol ise Franz Boas, Edward Sapir, Leonard Bloomfield, Zellig S. Harris'in de aralarında bulunduğu yeni bir ekol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Franz Boas, Amerika'daki Kızılderili topluluklarının dillerini dilsel soruşturma metoduyla incelemesi bakımından önemli bir dilbilimcidir. Dillerin betimlenmesiyle ilgili çalışmalar yapmıştır (Bayraktar, 2006, s. 104).

Edward Sapir, 1858-1939 yılları arasında yaşamış ve Franz Boas'ın öğrencisi olarak Amerikan yapısalcılığının en temel araştırma konularından temel nüve durumundaki mantalist dilbilim kuramının kurucusu sayılmaktadır. Dilbilim incelemelerinde görecelik kanununu ilk defa dile getiren ve bunu Saussure ve Wittgenstein ile de örtüşecek bir yorumla ileride de Chomsky'nin de bu yoruma dahil olacağı şekliyle dil, toplum, kültür ilişkisi bağlamında bir görelilik postulasına oturtmuştur. Bir ana dili konuşucusunun ana dilinde bulunan ayrımlar arasındaki ilişkilere dayanarak özümseyip aydınlığa kavuşturduğu dil dünyasının anahtarının kültürde gizli olduğunu vurgulamıştır. Wittgenstein'in dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır yaklaşımını hatırlatır nitelikte bir yorum ile ana dili konuşucusunun sözcüklerinde kültüründe olan olgular yer alır. Bir ana dili konuşucusunun, dilinde ne varsa kültüründe o vardır; kültüründe ne varsa dilinde o vardır şeklindeki yaklaşımı bu yüzyıllarda Amerikan yapısalcıları arasında da böylelikle görmek mümkün olmuştur. Bu kurama göre Sapir, bir toplumun

sözvarlığı incelemesiyle o toplumun sosyal ve tarihi pek çok sistemine hakim olmak mümkün olabilir şeklinde bir görüşü savunmuştur. Sapir'e göre dil bir davranış biçimi olup içgüdüsel bir kavram değildir. Her bireyin dili kendine özgü olmasıyla beraber dil bir toplumsallaşma gücüdür. Sapir dilbilimsel incelemelerinde fonetik düzeyi de inceleme alanına katarken dilleri sınıflandırma çalışmalarına farklı bir bakış açısıyla kavram birlikteliklerine göre sınıflamayı dahil etmiştir. Kavram birliktelikleri sınıflandırmalarıyla Zellig S. Harris ve Noam Chomsky'nin çekirdek cümle araştırmalarına da öncülük etmiştir (Bayraktar, 2006, s.113).

Buraya kadar ki incelemelerimizden Wittgenstein'in eseri Tractatus Logico-Philosophicus ile ortaya çıkan dil hakkındaki önermeleri iki çağdaş dilbilim ekolü olan Saussure ve Chomsky ekolleri ile karşılaştırırsak çağdaş dilbilimcilerle görüş açısından ilişkilerini tespit etmenin mümkün olacağı ortaya çıkmıştır. Tractatus'un yapmaya çalıştığı şeyin doğru formülasyonu; dünyayı yansıtmanın bir yolu olarak aklın veya dilin nasıl bir anlam ifade edebileceği sorununu derinlemesine düşünen bir bireyin dünyayı nasıl gördüğünün cevabını arama girişimidir (Gellner, 2013, s. 109).

2.1 Olguların tasarımlarını kurarız.

2.12 Tasarım gerçekliğin bir taslağıdır.

2.131 Tasarımın ögeleri, tasarımın içinde nesnelere karşılıklar

2.14 Tasarımı oluşturan, öğelerinin birbirleriyle belirli bir tarzda bağlantı içinde olmalarıdır.

2.151 Tasarımınma biçimi şeylerin aralarında tasarımın öğelerinin aralarındaki gibi bir bağlantı bulmasının olanağıdır. (Wittgenstein, 2013, s. 23).

Tractatus'tan alınan bu önermelerde tasarımların Saussure'deki gösterge kavramına denk düştüğünü ve göstergenin unsurları olan gösteren ve gösterilen arasındaki bağlantıya benzer bir bağlantıdan söz edildiğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde bu hususu Palmer'in isimlendirme teorisinde görmek mümkündür. İşaret eden ve işaret edilen arasında ayrılmaz bir bağ vardır. Buna paralel olarak Chomsky'nin Evrensel dilbilgisinde değindiği, dilin ses, biçim, anlam ve söz dizimsel bileşenlerinin her birinin hem gramatik hem de mantıksal uygunluklar içinde birbirine bağlı olduğu görüşüyle de benzerlik göstermektedir.

3.221 Nesnelere adlandırabilirim. İmler onların yerini tutar. Ancak onlar üzerinde konuşabilirim, onları konuşarak dışa vuramam Bir tümce bir şeyin ancak nasıl olduğunu söyleyebilir, ne olduğunu değil. (Wittgenstein, 2013, s. 33).

Bu önermenin, Palmer'in İsimlendirme teorisi, Saussure'ün göstergenin zihnimizdeki tasarıma ad oluşturan fonemlerin yan yana dizilişiyile dile getirildiği ancak gösteren ile gösterilen arasındaki bağın nedensiz oluşu görüşü ve Leonard Bloomfield'in eğildiği konuşma dilinin zihnimizdeki soyut kavramları dile aktarmaya yarayan dilsel unsurlar arasındaki bağ

incelemesine ve Chomsky'nin çekirdek tümce ve derin yapı kavramlarıyla bağlantılı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

XX. yüzyılın çözümleyici mantık felsefesinde çığır açan Wittgenstein, dili dünyaya ait bir olgu olarak görmüş ve yorumlamıştır. Dili, 'Ben' ve 'Birin Ötesinde' olguların bir merkezde birleşerek oluşturduğu bir çerçevede sınırlandırmıştır. Dil, dünyada var olan olguların bütünüdür, görüşünü savunmuştur. İnsanın dilinde var olan olguların kültürel bağıntısını açıklamış, kültürde olan olguların da dilde olduğunu söylemiştir. Olguların aynı zamanda bağlamların oluşmasını da sağladığı görüşünü ortaya koyan Wittgenstein, olguların tasarımlardan meydana gelen bir dizge olduğunu da belirtmiştir. Wittgenstein'a göre olgular mantıksal tasarımlardır, tasarımlar zihinsel, soyut, mantıksal, imgelenebilen olgulardır. Mantıksal olgular ise düşüncenin kendisidir. Felsefenin vazifesi ise bu noktada devreye girer ve yeni teoriler üretmek yerine mantıksal olmayan dilsel unsurları aydınlatmaya yarar. Bütün tümcelerin doğruluk fonksiyonu temel tümcelerden ibarettir görüşü ile her ne kadar dilde evrensellik yoktur görüşünü bir dönem açıklamaya çalışmışsa da Evrensel Dilbilgisine doğru kaydığı bu noktada tümcelerde derin yapı ve yüzey yapı kavramlarının izini sürdüğü gözlemlenebilir. Üzerinde konuşulamayan şey gizemdir, bu dünyaya ait değildir diyerek, mantık dışı tözler ve tümceler hakkında susmayı yeğleyen Wittgenstein bu nokta da çağdaş dilbilimcilerle ortak bir güzergaha dönmektedir: Dildeki tümceler ya doğru ve mantıklı ya doğru ve mantık dışı ya da bu dünyaya ait olmayan gizem içeren tözlerle sahip hakkında susulması gereken sınır dışındaki olguların düşünce aynasındaki yansımalarıdır. XX. yüzyıla damga vuran eseriyle Ludwig Wittgenstein dili çözümleyici mantık ve pozitivist düşüncenin odak noktasına taşıyarak onu matematikten ayrı düşünmeden çağdaş dilbilimcilerin yapısalcı, gösterge bilimsel, işlevsel, davranışçı, pragmatik dünyalarıyla ortak kümelerde büyüteç altına almayı başarabilmiş çağının en büyük filozoflarından biridir.

KAYNAKÇA

- Bayraktar, Nesrin (2006). *Dil Bilimi*. Nobel Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2002). *Felsefe Tarihi*. Say Yayınları.
- Chomsky, Noam (2011). *Dil ve Zihin*. Bilge Su Yayınları.
- Garver, Newton (2002). *Grammer Olarak Felsefe*, Cogito, Sayı: 3 Güz, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Gellner, Ernest (2013). *Dil ve Yalnızlık Wittgenstein, Malinowski ve Habsburg İkilemi*. Kabalcı Yayınları.
- Hadot, Pierre (2011). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. Doğubatı Yayınları.
- Kripke, Saul A. (2007). *Wittgenstein Kurallar ve Özel Dil*. Litera Yayıncılık.
- Palmer, F.R. (2010). *Semantik Yeni Bir Anlambilim Projesi*. Kitabiyat Yayınları
- Saussure, Ferdinand de. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. çev. Berke Vardar. Multilingual Yayınları.
- Soykan, Ömer Naci (2002). *Wittgenstein Felsefesi: Temel Kavram ve Sorunlar*. Cogito, Sayı: 3 Güz, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Sluga, Hans (2002). *Ludwig Wittgenstein: Hayatı ve Yapıtları*. Cogito, Sayı: 3 Güz, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.
- Vardar, Berke (1988). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. TDK Yayınları.
- Wittgenstein, Ludwig (2010). *Tractatus Logico-Philosophicus*. Metis Yayınları.
- Wittgenstein, Ludwig (2006). *Felsefi Soruşturmalar*. Totem Yayıncılık.
- Wittgenstein, Ludwig (2007). *Mavi Kitap Kahverengi Kitap*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.